



## Book Review

---

Björn Norlin  
*Skolagens historia och pedagogik:  
Sedlighetsfostran, disciplinering  
och våldsbbruk i den tidigmoderna  
skolan, 1560–1820*

Lund: Nordic Academic Press  
2021, 267 pp.

Omslaget av Norlins bok *Skolagens historia och pedagogik* prydes av Örebro skoles gamle segl eller emblem, som er identisk med seglet til to av de eldste skolene i Norge, katedralskolene i Trondheim og Oslo. Seglet består av to straffereds-kaper lagt i kryss, *riset* og *ferlen*. Riset er nok kjent for de fleste, mens *ferlen* var et treskaft med en plate eller bit av tre i enden som ble brukt til å slå elever over hendene eller ryggen. At skolene ble representert med symbol-tunge straffereds-kaper viser at garantien for disiplin var en sentral del av skolens identitet, og at statens voldsmonopol var delegert ned til skolen. I den tidlige skolen var straff en naturlig og nødvendig del av pedagogikken. Jo mer statlig lovregulert skolen ble, jo mer ble den legitime straffen regulert i detalj.

Björn Norlins bok bygger på et større forskningsprosjekt som har undersøkt den svenske skolens policy, pedagogikk og materialitet knyttet til vold som straff i perioden 1600–1850. Her analyseres de svenske skolelovene, statuttene og forordningene om skolen, og tekstenes detaljerte beskrivelser av både hvilke handlinger eller atferd fra elevene som skulle straffes, hvilke straff som hørte sammen med hvilke overtramp, og hvordan straffen kunne eskaleres dersom overtrampene fortsatte eller eleven

ikke viste anger og forbedring. Studien tar blant annet utgangspunkt i Michel Foucaults *governmentality*-begrep og fokuserer på den *materielle, romlige* siden av straffepraksisene: Både de konkrete straffe-verktøyene som riset, *ferlen*, *gapestokken* og *eselbukken*, men også hvordan eleven ble innestengt, ute-stengt, fastlåst, utvist eller omplassert i klasserommets hierarki. Dette var undervisningsteknologi på linje med tavlen og griffelen.

Boken er sortert kronologisk, og Norlin tar oss med fra den første svenske skolelov fra 1561 helt frem til 1820, med ett kapittel omtrent for hvert århundre: Renessanse og reformasjon, utdanningsekspløsjonen på 1600-tallet, opplysningstid og rasjonalisme på 1700-tallet, og *den nye tid* på det tidlige 1800-tall, med nyhumanisme og samfunnsorientering. Hvert kapittel avsluttes med gode oppsummeringer og refleksjoner, og boken avrundes med en klar sammenfatning.

Norlins studie dekker en periode i svensk skolehistorie med en uhyre sterk ekspansjon og institusjonalisering av skolene. Den første svenske skolelov kom så tidlig som 1561, nesten 200 år før den første norske i 1739. De høyere skolenes hensikt var i utgangspunktet å utdanne prester eller andre embeter i kirken, men utviklet seg til å forsyne statsapparatet med embetsmenn og funksjonærer – først og fremst gutter, noe både reglene og straffene for å bryte dem bar preg av.

Gjennomgående understreker Norlin at lovenes interesseobjekt var læren i minst like stor grad som elevene. Læreren skulle ha nok og riktig kunn-

skap, men skulle også være et godt og moralsk uklanderlig menneske. Han skulle utøve streng disiplin, men ikke tukte i "forbitrelse" eller ukontrollert sinne. Læreren var en statlig funksjonær som disiplinerte etter lovens bokstav, uten personlig engasjement.

Det er gjennom Norlins konkrete eksempler fra både statutter, regler og fra nedtegnede saker man får det tydeligste bildet av hva tukt i skolen innebar – og at det var mye mer enn slag og prylestraff. Det er interessant at den tidlige skolen i Sverige, spesielt fra midten av 1600-tallet, hadde egne arrester ("skolhåktet") som enten fantes i selve skolebygget eller en tilstøtende bygning. Mens arresten skjulte eleven, skulle andre straffemetoder derimot eksponere ham. For eksempel kunne elever bli satt i gapestokk på skolen, enten rundt halsen eller låst på hender og føtter i dertil egnede innretninger til skam og ydmykelse. Norlin påpeker at alle disse metodene, både innlåsing og offentlig gapestokk, hadde sine røtter i kirketukten og understreker det tette båndet mellom kirken og den tidlige skolen. Straffen kunne også være økonomisk, enten i form av bøter, eller at elevene kunne miste sin rett til "sognegang", altså å tigge til livets opphold i byen. Skolen kunne også belønne elever med retten til å tigge i spesielt attraktive områder.

I opplysningstiden fra 1700 og fremover (gjennom skoleloven av 1724, forordningen fra 1760 og til slutt skoleloven av 1820) viser Norlin hvordan rasjonalismen preget regler og straffepraksis i en skole som nå skulle danne nyttige samfunnsborgere, og ikke bare utdanne prester. Selv om loven fremdeles forlangte mye av lærerens kunnskap, moral og karakter, ble skolens administrative apparat utvidet, og ansvaret for kontroll

og straffeutmåling delegert. I denne perioden ble straffen individualisert og differensiert. Det skulle vurderes ikke bare hva eleven hadde gjort, men elevens alder, forstand og handlingens hensikt. Kroppslig avstraffing ble redusert (men ikke avvirket), og bruken av skolearrest opphørte. I 1820 var de fleste materielle og økonomiske straffemetodene fra den tidlige skolen fjernet. Straffene ble pedagogisert og didaktisert, altså at de skulle støtte undervisningen og ikke forstyrre den. Disiplinen ble opprettholdt mer gjennom interne rutiner enn gjennom ytre tukt.

*Skolagens historia och pedagogik* er en grundig og svært interessant analyse av straffetenkning og -praksis i den tidlige svenske skolen. Norlin unngår skrekkbilder av fortidens vold og ydmykelser, men legger vekt på skolestraffens ideologiske og politiske rasjonaliseringer, og hvordan det ble gjenspeilet både i tekst og i håndfaste praksiser. Skolen forutsatte disiplinen, og disiplinen forutsatte straffen.

Norlin peker selv på studiens begrensninger: Den behandler kun den høyere skolen, og kun på det diskursive analysenivået. Disse avgrensningene er naturlige og forståelige. Men tatt i betraktning at læreren blir ofte omtalt som et viktig interesseobjekt for skolelovene og forordningene, kunne det være interessant med et blick på hvordan lærerne selv opplevde sin rolle, makt og funksjon i den tidlige skolen. Uansett er Norlins bok et uhyre viktig bidrag til sitt felt og til pedagogisk idéhistorie generelt.

Øystein Skundberg

OsloMet (Oslo Metropolitan University)

[oysteins@oslomet.no](mailto:oysteins@oslomet.no)